

SLOVESNOSŤ.

Literárnia a kritická príloha k »Orlovi.«

Zodpovedný redaktor:

Andrej Truchlý-Sytniansky.

Roč. I.

Turč. Sv. Martin, 30. Novembra 1873.

Číslo 11.

Pohlady na literatúry slovanské.

(Pokračovanie.)

I.

Literatúra slovenská.

Ján Chrastina, professor v Požoni, narodil sa r. 1729 v Púchove, kde jeho otec mal knihtačiareň. Vyučiac sa v škole Trenčanskej, poslaný bol v 18. roku do Rábu, ztade do Požoňu; dokončiac tu studia, vyučoval od r. 1749—1757 súkromne mládež. I ymenovaný tu professorom na ev. lyceume, viedol od r. 1778 až do smrti korektúru kníh slovenských v Landererovskej knihtačiarni vychádzajúcich. Vydával po mnohé roky slovenské kalendáre, ktoré pre svoj poučný a zábavný obsah u nás veľmi obľúbené boli. Jeho žartovné vypravovanie o Taubmannovi, Geľovi, Cigaňoch a pohádky dal B. Tablic r. 1805 v Skalici v knižke „Slovenskí Veršovci“ znovu vytlačif. — *Matej Markovič*, ev. kazateľ v Sarvaši, narodil sa r. 1707 v Dobronive vo Zvolenskej župe, studoval v Štiavnici, Bystrici a Požoni, roku 1731 v Jene. R. 1734 stal sa kazateľom v Sarvaši. Bol muž učený, osvietený, v úrade horlivý; pri tom ale i pilným delníkom na poli československej literatúry svetskej a cirkevnej. Už v Jene r. 1733 vydal: „Dissertatio de discrimine lucis atque tenebrarum vitae et mortis.“ Písal veršom i prósou. Hlavnéjšie jeho spisy sú: „Historia cirkevni“ atd. (r. 1765); „Krátická historie království Uherského ve verších“ (1745); „Vypsání stolic království Uherského“ (1745); „Jelen dychtí: po tekoucích vodách“ (1746); „Píseň o chvále stavu selského“ (1752); „O potřebě navštěvování domů“ (1747); „Sloup ohnivý“ (1756); „Discriptio rerum in be-kessiensi ora tempore suo gestorum carmine heroico concinnata;“ a iné. Zomrel r. 1762. — *Ján Andrej Demian*, narodený v Trenčine, advokát v Požoni, zomrel r. 1799; písal

rozmarne básne príležitostné; nektoré z nich sú pololatincké, poloslovenské. Verše jeho, v ktorých sa zrači veselá myseľ slovenského zemäna, vydal Tablic v II. sv. „Slovenských Veršovcov“ r. 1809. — *Samuel Michalides*, superintendent baňského okolia od r. 1732, preložil medzi iným r. 1730 „Sumarium biblicum“ bohoslavecov Vittembergských vo 4 dielach. — *Andrej Lehočký z Malej Rakovej*, advokát, nar. r. 1741 v Požoni, zomr. roku 1813. Bol muž vysokoučený, milovník mravov a obyčajov slovenských; vydal okrem mnohých spisov historických dielo o zemänských rodoch Uhorska r. 1798. — *Daniel L.* vydal v Požoni r. 1786 spis paedagogický „O výchove.“ — *Eliša Marček* vydal r. 1768 v Požoni spis „O žitnom kvete.“ — *Ján Tonsoris*, kazateľ v Istebnom, vydal r. 1746 vo Vittembergu úvod do sv. písma, a roku 1771 v Skalici lekárske dielo: „Zdravá rada lekárska.“ — *Michal Institoris Mošorský*, narodený r. 1732 v Bystričke v Turci, zomr. v Požoni čo ev. kazateľ r. 1803, bol účinný literát v rozličných oboroch. Studoval doma, v Požoni, Debrecine a vo Vittembergu; r. 1758 stal sa kazateľom v Požoni. B. Tablic píše o ňom, že bol „ľudský priateľ, pokorný sluha Kristov, pravdy a cnosti čítel, mudre a kresťan výborný, otec sirôt a vdov a škôl a chrámov nadateľ dobrotivý.“ Krom nektorých maďarských a latinských spisov vydal mnoho československých, z ktorých len tieto uvádzame: „Kázanie o pravém křestanství“ (od F. Arndta, v Požoni 1774); „Menší kancionálík“ (dľa Tranovského roku 1773 a 1775); „Nábožné písně;“ „Pořádek sv. pašie“ (r. 1787); „Strom bez kořene a čepice bez hlavy“ (r. 1793); „Cythara Sane-torum“ Tranovského (r. 1787) nim opravená atd. — *Michal Kimko* složil smutnohru „Křižan a Daria.“ — *Ján st.*, *Ján ml.* a *Samuel*

Čerňanský vyznačili sa čo veľkí milovníci reči československej. *Ján st.* narodil sa r. 1709 v Rajci. Odbaviac školy v Trenčíne, Vittembergu a Lipsku, kde bol korektorom kníh československých, stal sa správcom školy Súľovskej, zkaže prešiel za kazateľa do Paludze, Hýb a Hnúšťa, konečne do Dol. Strihovej, kde i r. 1766 zomrel. Bol veľký milovník a znateľ jazyka materinského, sbieral usilovne knihy a rukopisy české a slovenské. Spísal: „Pořádek spasení,“ dielo náboženské pre mládež vo veršoch a v próse; „Zalostné vypsaní pádu . . . Lisabonu,“ vo veršoch (r. 1757); složil i mnohé duchovné piesne. Syn jeho *Ján ml.*, narodil sa r. 1735 v Súľove, studoval v Levoči, Požoni, Altorfe a Jene (r. 1762). Bol posledne kazateľom v B. Štiavnicí, i bol r. 1778 za superintendenta okolia baňského vyvolený. Bol muž veľmi vzdelaný a výmluvný a veľký milovník českoslovenčiny. Jeho brat *Samuel* narodil sa r. 1759 v Hnúšti. Studoval v Levoči, Štiavnicí, Požoni, v Jene (r. 1780). I stal sa r. 1782 kazateľom cirkve Turopolskej, neskôr Pukanskej a konečne Bátovskej, kde i r. 1809 zomrel. *Samuel Č.* bol muž klassicky vzdelaný, hlavne v kreslení, zempise, matematike, fyzike a astronomii zbehlý; on nakreslil mnoho zemevidov a zhotovil i niekoľko strojov fyzikalných. Jazyk svoj materinský veľmi dobre znal; po smrti Chrastinovej bol korektorom kníh československých v Požoni vydávaných; i stál v ustavičnom spojení s mužmi na Slovensku toho času na slovo branými, s Palkovičom, Tablicom, Hamaliarom, Leškom atď., bol i spoluzakladateľom, jako sme to spomenuli, dôležitého (roku 1803 založeného) ústavu „Učenej spoločnosti slovenskej v Prešporke.“ Vydal nasledujúce spisy: „Nábožné písně“ (z Gellerta preložené a pôvodnie v Požoni r. 1787); „Nejhlavnější pravidla slovenské dobropisebnosti“ (v Štiavnicí r. 1802); „Pamatné příhody hraběte Beňovského (v Požoni 1808); v Hamaliarovej „Agende“ sú nektoré jeho modlitby, v Tešlákovkej knihe pre počestných má niekoľko piesní, mimo toho spísal 13 piesní pre kancionál, ktorý vydal cheel Hamaliar. — *Daniel Bocko*, z rodu zemänskeho, narodený r. 1751 v Demänovej v Liptove, kazateľ v Sarvaši a na Morave vo V. Lhote r. 1806 zomrelý, vydal: „Slabikář;“ „Ruční kancionál;“ „Nauka k štěstí a blahoslavenství dítek;“ no spísal i mnoho kázni a duchovných piesní. — *Pavel Šramko*, kazateľ v Klenovci, nar. 1743, zom. 1808, spísal: „Běh života Marie Theresie;“ „Československá grammatika aneb liternice“ (r. 1805 v Požoni); zanechal v rukopise: „Če-

skoslovenský grécky slovár“ v troch sväzkoch a „Vypsaní zkázy jeruzalemské.“ — *Jób Zmeskal*, podžupan Oravskej stolice vydal r. 1781 dielo: „Škola Jóbová.“ — *Juraj Rybaj*, kazateľ v Torže, zomrel r. 1812, bol neunavene horlivý slavista. Knihy a rukopisy jeho pokúpili rozliční mužovia. Spísal: „Idiotikon,“ sbierku čistozachovaných výrazov slovenských; „Katechismus o zdraví“ (Pešť 1795); „Pravidlá moresnosti a zdravosti“ (Pešť r. 1795). — *Ján Hrdlička*, kazateľ Maglotský nar. r. 1741; *Matej Šulek*, nar. r. 1748 a *Ján Šulek*, ev. kňaz v Sobotišti, vyznačili sa vydávaním jednotlivých básni a theologických spisov. — *Dr. Ján Prokopius*, lekár v Skalici, zom. r. 1848, zanechal v rukopise: „Slovensko-latinský slovník“ vo dvoch sväzkoch, „Dejepis husitskej vojny;“ „Životopis kráľa Poděbrada“ a Gellertovu „Mravovedu;“ r. 1778 preložil francúzsky spis od Tissolau-a. — *Michal Semian*, kazateľ v Pezinku, nar. r. 1741 v Hradišti pri Skalici, písal veršom a prósou; složil mnoho krásnych piesní a hymnov, vydal r. 1781 v Požoni „Bibliu,“ okrem mnohých bohosloveckých spisov vydal r. 1786: „Historické vypsaní knížat a králů Uherských; z maďarčiny preložil r. 1790 román z časov tureckého panovania v Budíne. Jeho svatobné ódy veľmi sa chvália. — *Andrej Plachý*, narodený r. 1755 vo Vrbovku v Honte, zomrel r. 1810, 7. Októbra v Novom Meste čo ev. kazateľ. Bol on jedon z najplodnejších slovenských spisovateľov svojho času; vydal do 20 rozličných spisov. Pamätný je pre literatúru a časopisectvo slovenské menovite, že pomocou iných učených Slovákov, jako boli: Aug. Doležal, J. Hrdlička, J. Rybaj a iní, vydával r. 1785 a 1786 v B. Bystrici časopis v štyroch ročných sošitoch pod menom „Staré noviny“ či sborník rozličných spisov z umenia historického, geografického, filosofického, fyzického, hvezdárskeho, ekonomického a t. d. Vydal medzi inými spisami: „Pevná nádeje,“ verše (v B. Bystrici r. 1785); „Agenda ecclesiastica slavica Aug. Confess.“ (r. 1789); „Kochání se s Bohem“ (r. 1790); „Život Martina Lutera“ (r. 1791); „Zákon krajinský z ohledu náboženství vydaný r. 1791;“ „Platnost umění i po smrti“ (v Požoni r. 1794); „Evangelický funebrál“ (v Štiavnicí r. 1798); „Reči písma sv.“ (r. 1799). „Postila domovní“ 2 sv.; „Primitativa latina cum interpretatione slavonica“ (v Trnave r. 1807). V rukopise zanechal viacej bohosloveckých latinských spisov. — *Štefan Leška*, nar. dňa 21. Októbra r. 1757 vo Vrbovcach, zomrel 25. Februara r. 1818 v Malom Kéreši (Körös), bol muž veľmi vzdelaný, národ a ja-

zyk svoj veľmi milujúci. Vyučiac sa v škole Prietržskej, Modranskej a Ivaninskej, prišiel r. 1779 do Požonu. Odbaviac tu svoje studia, stal sa r. 1781 kantorom a organistom pri cirkvi slovenskej. R. 1783 1. Júla začal s cis. kr. povolením tu vydávať *slovenské noviny* pod menom: „*Prešpurské noviny*.“ Naskladateľom bol Daniel Tallai. R. 1784 stal sa ev. kňazom v Prahe, kde bol r. 1786 menovaný superintendentom cirkvi ev. v Čechách. R. 1798 vrátil sa späť do vlasti i stal sa ev. kazateľom v Egyháze, r. 1810 prešiel do M. Kéreša, kde do smrti úradoval. Mimo iných spisov vydal: „Vďečný protestant“ (r. 1783); „Nová kniha zpevů“ (v Prahe r. 1796); „Suma zákona Božieho“ (r. 1798) atď. Spísal a vydal niekoľko básní príležitostných (v Požoni od r. 1781—95); shotovil „Vysvetlení slov“ pridané ku koncu ev. biblie Palkovičovej r. 1808 vydanéj; preložil r. 1797 Kampeovu knihu „Robinson.“ Veľmi pilne zbieral slová, frázy čo doplnky k slovníkom F. Tomsu, Dobrovského a Jungmanna, s ktorými, jako i s Krameriusom, Nejedlým, Puchmayerom, Palkovičom a Tablicom stál v ustavičnom listovnom spojení. Po smrti jeho r. 1825 vyšla v Budíne zaujímavá a povšimnutia hodná zbierka slov, ktoré Maďari zo slovenčiny a iných rečí európejských do svojej reči prijali pod menom: „Elenchus vocabulorum Europeorum imprimis Slavicorum Magyarici usus.“ Vydal i prvý spev traveštovanej Aeneidy Blumauerovej do slovenčiny nim správne preložený. — *Pavel Valašský*, nar. r. 1742, zomr. 1824 čo ev. kňaz Jelšavský, vydával slovenské kázne a literárno-historický spis: „*Conspectus reipublicae Litterariae in Hungaria*.“ — *Ladislav Bartholomaeides*, narodený r. 1754 v Klenovci, bol muž učený, vehlasný spisovateľ latinský a slovenský. Studoval pod Bencúrom v Kešmarku, bol kantorom v Ožďanoch, studia svoje dokončil vo Vittembergu, na čo stal sa r. 1783 rektorom v Ratkovej v Gemere, posledne ev. kazateľom v Ochtine, kde 19. Aprila r. 1825 zomrel. Bol on neunaveným bádateľom, dopisovateľom do novín, i spísal českoslovenčinou nasledujúce diela: „*Utopia*.“ „*Historie o Americi*.“ „*Geografie s 6 mapami*.“ ktoré on sám kreslil a v medi ryl; „*Krátičká historie o prírozeni*.“ „*Summa náboženství křesťanského*.“ „*Jádro křesťanského ev. náboženství*.“ „*Druhé posvěcení chrámu ev. Uhošťanského*.“ „*Zollikofera reči, modlitby*“ atď.; obstaral nové vydanie Aquilovho prekladu „*Jozefa Flovia o válce ži dovské knihy VII.*“ Latinčinou písal: „*De Bohemis Kishontensibus Antiquis et hodiernis*“ (v Požoni r. 1796); *Memorabilia pro-*

vinciae Csetnek“ (v B. Bystrici 1799); „*Notitia historico-geografico-statistica Comitatus Gömöriensis*“ (Levoča 1808); „*An nomina Ungricum et Magyaricum apud veteres, propria sint vel appellativa*“ (Levoča 1814). Nemecky spísal: „*Beitrag zur Geschichte der Gemeinen von Theisholtz und Pila*.“ „*Doktor Grobian, eine Satyre auf grobe Sitten*“ (v Bystrici 1784); „*Gespräch zwischen Kaiser Joseph II. und Mathias Corvinus im Reiche der Todten*“ (v B. Bystrici 1790). K rozličným spisom svojim kreslil sám a ryl v medi zvieratá, podobizne a mapy, vyryl i vlastniu svoju podobizňu, ktorú jeho syn J. Ladislav r. 1828 v Pešti v diele „*Memoria Ladislai Bartholomaeides*“ vydal. — *Pavel Tešlák* narodil sa vo Zvolene r. 1759, bol ev. kňazom a zomrel 1801. Spísal *časomerné*: „*Pisně nábožné*“ (v Požoni r. 1786); „*Některé příležitostné zpěvy ku pr. k sňatku S. Čerňanského a P. Járošioho*.“ „*Křesťanské modlitby a pisně pro počestné*“ (v Požoni r. 1786), kde nachádza sa 14 pôvodných a 5 preložených časomerných piesni. Tešlák je jedon z najlepších časomerných slov. veršovcov. — *Andrej Pazár*, ev. kňaz v Četneku, preložil spis nemecký Seilera „*Náboženství maličkých*“ a vydal ho v Prešove r. 1791, ďalej dielo Jakobsa „*První pravdy víry a povinnosti křesťanského náboženství*“ (v Rožňave 1822). — *Martin Randach*, učiteľ v Rekene, vydal počtovednú knižocku v Požoni r. 1776. — *Ján Feješ* (Hlavatý), zemän, spisovateľ československý, narodil sa v Skalniku v Malomhonte r. 1764. Navrátiac sa r. 1803 z Nemecka, kde na rozličných univerzitách studoval, stal sa inspektorom senioratu malohontského. Okolo seba shromažďoval ev. učiteľov a kňazov. Na povzbudenie Mateja Holka založil s týmito priateľmi svojimi r. 1808 knižovňu k užitku seniorátu malohontského, ktorú štedre peňažite podporoval a vo svojom vlastnom dome ubytoval. Každého roku dňa 13. Sept. sišli sa údovia na Skalnik a každý čítal literárne práce svoje obsahu náboženského, pedagogického, historického atď. jazykom slovenským, latinským a nemeckým písané. Práce tie skladané boly do knižnice pod titulom: „*Solemnia memoriae anniversariae bibliothecae Kishontanae ev. A. C.*“ Shromaždenia tieto, ktorým Feješ predsedal, odbývali sa riadne od r. 1809—1830. Feješ sám spísal do „*Solemnii*“ „*De divinatione politica*.“ „*De regeneratione scientifica*.“ „*Ueber Klopstock's Messias*.“ „*Ueber Bestimmung der Gelehrten*.“ „*Kniha kněžovská*“ a iné. Na každom poli učinkoval k vzdelaniu sa národa slovenského, ktorý jako i jeho jazyk vždy udatne hájil proti zaslepencom

a neprajníkom. Preto vydal i veľmi dôležité dielo: „De lingua in genere et de hungarica in specie. Commendatio hist. polit. placidae Hungarorum ruminatiōni dicata, dum linguam hung. publicam reddere contendunt“ (1807), kde poukazuje na starozitnosť, bohatstvo, ohebnosť a ľubozvučnosť mluy československej, jako i tichú ľudomilnú povahu ľudu slovenského. Ďalej vydal: „Hlas volajici k sedlákům (v Požoni r. 1808):“ „Nezemanům zemanstva žádostivým“ (vo Vacove 1812). Zomrel čo prisediaci stoličného súdu gemerského r. 1813. — *Ján Mojžišovič*, učiteľ v Ivančinej, neskôr kazateľ v Příbovcach vydal: „Moc boží nad životem a smrti mocnárů“ (v B. Bystrici r. 1835); „Praktické poučení o dětelině“ (v Požoni 1804); „Všeobecná správa běsností“ (v B. Bystrici 1803); okrem toho káže a básne. — *Ján Krman*, ev. učiteľ v Klenovci, vydal: „Výťah z geografie uherzemě“ (v Levoči 1802) a „Výťah ze statistiky práva a geografie uh. země“ (v Levoči 1803). Oba spisy písané sú v rýmoch. — *Martin Hamaliar*, narodený dňa 11. Nov. 1750 v Bätovcach, studoval v B. Štiavnicí, Levoči a Požoni, r. 1774 ale v Jene. R. 1778 stal sa konrektorom ev. gymnasia v Štiavnicí a r. 1784 tamže kazateľom. R. 1803 prešiel na faru do Sarvašu; vyvolený byv už predtým r. 1797 za superintendenta, ktorý úrad až do r. 1807 horlivo zastával. D. 3. Aug. 1812 zom. na Sarvaši. Pre svoju hlbokú učenosť a oboťovavú lásku k národu stojí v poprednom radě najslechetnejších mužov, ktorí sa narodili v novejšej dobe u nás. Vedľa Tablica a J. Paľkoviča má najväčšie zásluhy o založenie „Ústavu reči a literatúry slovenskej a stolice jazyka československého na lyceume požoňskom.“ Vydal: „Materialien zum öffentl. Unterrichte in Kirchen und Schulen“ (Štiavnica 1790); „De gradibus consanguinitatis et affinitatis;“ „Pašijové veršiky“ (v Požoni 1805); „Dvě nábožné písně“ (1806); „Dr. Martina Luthera menší katechismus“ (1814); a „Agenda“ (v Štiavnicí 1798). — *Samuel Rožnay*, kazateľ v B. Bystrici, zomrel r. 1815 v kvete veku svojho. Bol muž veľmi nadaný a klassicky vzdelaný. Preložil a vydal v Prahe 1812 básne Anakreonove, Homerovi pripisovanú „Žabomyšovalku“ (παρρυμυρρυχία) z gréckeho a komický epos „Mysiadu“ od Krasického, ktoré uverejnil v Hromádkových novinách vo Viedni. — *Ján Čaplovič* z Jasenovej, zeman, narodený v Příbelcach 22. Sept. 1780, zomr. 29. Mája 1847, bol veľkým milovníkom slovenčiny; písal nemecky a slovensky. Roku 1822 vydal v Pešti svoje „Slovenské verše.“ — *Laurinc Čaplovič* z Jasenovej, nar.

1778 tamže, zomr. r. 1853 v Požoni čo stoličný assesor, bol všestranne vzdelaný; celý svoj majetok vynaložil na skupovanie kníh pre svoju knižnicu, ktorú 60 000 sväzkov počítujúcu r. 1839 rodákom svojim oravským k uzivaniu poručil. Po celý život svoj bol verným synom rodu svojho slovenského. — *Bohuslav Tablic* narodil sa 6. Sept. 1769 v Čech-Brezove. Studoval v Požoni a v Jene; navrátiac sa do vlasti, stal sa ev. kazateľom v Rikynčicach, Skalici a v Kostolnich Moravcach v Honte, kde i dňa 23. Januára r. 1832 zomrel. On bol jediný spisovateľ tohoto veku, ktorý jasnejším okom hľadí do budúcnosti slovenskej; on má istý určitý takt a bije veľmi trefno myšlienkami svojimi na struny národného vtedy ešte hlboko ukrytého citu a povedomia. Jeho slovo je plné citu, jeho sloh kvetnatý; v každom diele vyjavená je túžba horúcimi vzdychami po uhádnutí toho, čo životom národným hýbať by malo. On jako pilný a nadaný umelec sbiera zvuky rozmanité k uliatiu jedného súzvuku, k utvoreniu sveta fantastického, život a svet skutočný k zapomenutiu na seba privodiaceho. V knihách vydaných v tomto čase nebol nedostatok myšlienok, no životného revnenia myslí usľachtilejších národu sa nedostávalo, za to i pusto bolo v živote. Tablic dobrou vôľou a hravou fantasiou lapil sa do ohromnej práce a stal sa v niekoľkých rokoch národu svojmu básnikom, historikom, životopiscem, kritikom, satyrikom, zábavníkom, rečníkom, lekárom, domácim radcom, prekladateľom znamenitejších plodov a všetko toto napnutie ducha, túto prácu fažkú — obživoval myšlienkou na budúcnosť národu svojho, vytrhujúcou sklúčený národ z nepovedomia a nedostatkov vedy a umenie porážajúcich a národného ducha zmalomyslnujúcich na úslnie nádeji krásnych. Hlavnie jeho spisy sú: „Poesie,“ 4. sv. od r. 1806—1812 vydávané; spisy tieto sú jedon z najlepších prameňov k historii lit. slovenskej počnúc od XVI. storočia, nachádza sa v nich mnoho dobrých životopisov básnikov a iných spisovateľov slovenských, jako i mnoho zachovaných plodov literárnych najznamenitejších spisovateľov slovenských. „Slovenšti Veršoveci“ vo dvoch sv. (v r. 1804 a 1809), v ktorých podal pôvodca veľmi podarený výbor plodov básnických z predošlých zapomenutiu už blízkych časov. Nachodia sa medzi plody týmito lit. tak znamenité práce ducha, že nimi v pravde obživené bolo obecnstvo slovenské a najme nižšie vrstvy ľudu od jakživa zanedbávané. Jesto ešte i teraz dosť príkladov, že ľud pospolitý mnohé z tých plodov z pamäti zná a obľubu

veľkú v nich nachádza. Medzi inými etí tejto hodne účastným stal sa spis Pilárikov „Pamätné príhody Štefana Pilárika“ (v Skalici 1804), ktorý Tablic od záhuby zachránil. „Ludomil“ (vo Vacove r. 1804) vyšlý podáva praktickú stranu života a potrieb ľudských podľa najlepších skúseností a spisov najvzdelanejších európejských národov. „Augsburgská confessie“ je dielo dôležité, ku ktorému pridal zdarilé nákresy historické cirkve ev. v Uhrách. „Diaetika“ (vo Vacove 1819) je prírodopisný spis. Dľa Spaldinga spísal vo veršoch a vydal „Určenie človeka.“ Z anglického preložil. „Umení básnírske“ (v Budíne r. 1831). Ustav slovenský na ev. lyceume v Požoni a „Spoločnosť baňská“ povstaly jeho horlivým pôsobením. Bol horlivým dopisovateľom do Hromádkových „Prvotín“ (1813—1817), do „Kroku“ a iných časopisov a podporoval stále literárne spisy v tom čase na svetlo vychodivšie svojimi článkami. — *Juro Palkovič*, narodil sa 26. februára 1769 v Rymanovi, zomrel 13. júna 1850 v Požoni. Po dokonaní štúdií vo vlasti (Ožďanoch, Dobšinej, Šoproni) a v Jene zastával na Slovensku v súkromných domoch úrad učiteľský. Keď r. 1803 Tablic s Hamaliarom sriadili stolicu reči a literatúry československej na lyceume požoňskom, zasadol Palkovič na ňu, kde i jazyk srbský, ruský a poľský vyučoval. Miesto to zastával až po r. 1837, kde ho odovzdal E. Štúrovi. Za celý ten čas neunavene činným a prispel nemálo k rozkvetu českosloveniny. Horlil veľmi proti novotám v českoslovenčine, z čoho mu povstaly mnohé neprijemné polemie. Spisovateľskú činnosť započal na poli básnickom, vydajúc v Požoni r. 1800 veselohru „Dva buchý a tri šuchy;“ roku 1801 vo Vacove

sbierku básni pod názvom „Múza ze slovenských hor,“ ku ktorej pripojený bol i preklad prvého spevu Iliady. Medzi básnické jeho plody náležia tiež aspon dľa formy veršovaný spis „Známost vlasti uherské,“ z ktorého však vyšlo len jedno oddelenie „Známost geografická“ (r. 1804). Zaroveň spisoval diela populárne prakticko-poučné a vydal vo Vacove r. 1800 Dr. Kr. Hufelanda „Kunšt prodlžení života lidského;“ r. 1802 „Poučení o očkování.“ *Od r. 1802—1836 vydával „Kalendář.“* R. 1808 vyšla jeho „Bible svatá“ s vysvetlením od Lešky; „Výťah z artikulů sněmovných.“ „*Roku 1812 založil svoje noviny „Týdeník,“ který do r. 1818 vydával a články hospodárske, zemepisné, literárne a iné, nekedy i básne obsahoval. Veľkú zásluhu získal si vydaním svojho slovníka „Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch“ (v Prahe I. d. 1820, v Požoni II. d. 1821). R. 1832 založil „Tatranku,“ spis pokračujúci rozmanitého obsahu, ktorý až do r. 1847 vychodil a pri ktorom od r. 1840 boli spolupracovníkmi Štár a Hurban. Jako vocea jednej strany vyznačuje sa Palkovič stálosťou, charakterom, vytrvalosťou a zafatosťou. Jeho stálosť a pracovitosť stojá jako strážcovia nad pamiatkou mena jeho. V živote spoločenskom bol podivínom, nad mieru sporivým. Keď následkom svojho podivinstva r. 1850 padnúce a zlomiace si kľučnú kosť zomrel, poručil skoro celý svoj majetok dobročinným národným cieľom; tak: 2000 zl. katedre československej, 1400 zl. alumnemu a 100 zl. pre vdovu profesorov lycea požoňského. Z mladých jeho učedníkov slovenských utvorila sa nová škola literárna, ktorá prijala za príkladom Bernolákovým čistú slovenčinu za reč spisovnú.*

(Dokončenie nasleduje.)

Príspevky k nauke o prízvučných rytmických rozmeroch v slovenskom básníctve.

(Pokračovanie.)

A.

Meranie slabík prízvukom.

Pri meraní slabík slovenských slov rozoznať treba slabiky prízvučné, neprízvučné a obojetné. Prosodicky dlhá je slabika, ktorá do zdvihu padá a prízvuk alebo má alebo trpí; prosodicky krátka je slabika, ktorá do klesu padá a žiadneho prízvuku nemá; prosodicky obojetná je, ktorá hneď do zdvihu hneď do klesu padá a svojim položením buď prízvuk má alebo nie. K označeniu miery

slabik máme tieto znaky: (—) = pre slabiky prízvučné; (—) = pre neprízvučné; (—) = pre obojetné.

Ačkoľvek Palacký a Šafárik vo spise svojom „Počátkové českého básníctví“ odvodňovali, že prízvuk český neleží vždy na prvej slabike a že nektoré slová, najme složeniny s predložkou „o“ a zápornou „ne,“ na prvej slabike prízvuku nemajú: my držíac sa výtečných slavistov Dobrovského a Hatály toho sme presvedčenia, že v slovenčine padá vždy prízvuk na prvú slabiku každého

slova, či jednoduchého či složeného, nech je tá slabika dlhá alebo krátka: *hlava*, *konat*, *holubička*, *zahrada*, *vykonať*, *dráha*, *drahá*.

Jednoslabičné predložky, vyjímajúc: *skrz*, *dľa*, *krom*, *bliž*, ktoré sa i čo dvojslabičné *skrze*, *podľa*, *kromä*, *bližej* užívajú; prejímajú prízvuk prvej slabiky slova, ku ktorému náležia a to nielen vo složení s nimi, no i mimo složenia: *ná-rod*, *vý-rok*, *pô-vod*, *do domu*, *pod stromom*.

Nektoré slová prízvuku nemajú, sú bezprízvucné; sem patria:

a) zájmená osobné: *mä*, *mi*, *mu*, *ta*, *ti*, *sa*, *si*, *ho*; —

b) jednoslabičné častice: *a*, *i*, *ač*, *až*, *at*, *by*, *či*, *lež*, *nech*, *než*, *snad*, *už*, *však* atď. Jestli jich však spojíme s inými slovami, dostávajú prízvuk: *ačkoľvek*, *ažby*, *aby*, *žeby*, *nežli*. Slová: *tu*, *tam*, *sem* môžu mať prízvuk, lebo odvodzujú sa od zájmen ukazovacích. Poznamenať tiež treba, že keď dve neprízvucné jednoslabičné slová jedno pri druhom stojá, obdrží prvé metrický prízvuk: *až mä*, *už mi*, *nech mi*, *už však*.

Iné jednoslabičné slová, ktoré do seba istý určitý pochop majú, sú prízvucné, no môžu i za neprízvucné považované byť, keď pred nimi závažnejšie jednoslabičné prízvucné slovo stojí, a preto menujeme jich obojetnými, jako: *prach si*, *kto je*, *Pán Boh*, *ja bych*, *zloduch*, *muž*, *bi*; jako i tie, ktoré síce prízvuk nemajú, avšak jako sme to hore vyššie videli do zdvihu padajú; jako: *nech mi*, *už však*.

I máme teda na základe tohto nasledujúce pravidlá:

1. Každé jednoslabičné prízvucné slovo je vo zdvihu dlhé, v klesu krátke: *Pán Boh*; nasledujú-li dve neprízvucné slová za sebou, padá jedno do zdvihu, druhé do klesu: *nech mi*.

2. Dvojslabičné slová majú prízvuk na prvej slabike a tá je dľa prízvucnej prosodie vždy dlhá, druhá bezprízvucná krátka: *dráha* *drahá*, *letím*.

3. Trojslabičné slová majú prízvuk na prvej, nasledujúce dve, bez ohľadu na jich dĺžku neprízvucné, krátke; jestli nasleduje za nimi slovo jednoslabičné, najme neprízvucné, riada sa pravidlom slov štvorslabičných: *miluje*, *miluje tá*.

4. Štvor- a viacslabičné slová majú vždy prízvuk na lichých slabikách, i považujeme jich za prosodicky dlhé; na prvej slabike je však prízvuk najsilnejší: *holubička*, *vypravuje*. —

5. Keď nasledujú dve prízvucné slabiky tak jedna za druhou, že jedna do zdvihu, druhá do klesu padá, prvá platí za dlhú, druhá za krátku, jako pod č. 1., na pr.: *Pod Muráňom*, *Tá Bystrická brána*.

B.

Veršové stopy.

Harmonické, pravidelné, zákonite určené sriadenie sa zdvihu a klesu, či slabik prízvucne dlhých (—) a prízvucne krátkych (—) menuje sa rytmus; rad slabik, u ktorých istý určitý rytmus jestvuje, nazýva sa rytmický rad a riadok, ktorý pozostáva z jedného alebo viacej rytmických radov, menujeme veršom. Verš rozpadáva sa v toľké malé čiastky, koľko má zdvihov, a tieto čiastky menujú sa veršovými stopami; avšak stopy tieto nespočívajú len v samom zdvihu, lež v zdvihu spojenom s jedným alebo dvoma klesami, ktoré zdvih predchádzajú alebo nasledujú. Keď rad stopový počína sa zdvihom, je rytmus zostupujúci či klesajúci; keď počína sa klesom či predrážkou (anakrusou), je postupný. Aby bol rytmus živý, plynný a rozmanitý, nesmejú sa slová a stopy tak kryť, aby začínaly a končili sa vždy jedno s druhým; no treba je, aby sa slová so stopami sriedaly. Kde koniec radu slov s koncom radu rytmického spolu spadá, povstáva rozluka (diaeresis); kde rad slov pred koncom radu rytmického alebo za ním sa končí, tvorí sa prerývka (caesura) a touto prerývkou delia sa i slová i rady veršové. Rytmus prechádza zo stôp na verše a dochádza v sloke svojho završenia, áno len sloka tvorí úplný rytmický celok.

Veršové stopy rozdeľujú sa na dvoj-, troj-, štvorslabičné, i majú svoje vlastné mená. Dľa ducha slovenčiny máme najobčajnejšie veršové stopy a síce —

a) dvojslabičné, také sú:

1. *trochej* (trochaeus alebo choraesus): — — na pr. *sláva*, *milý*, *dumám*;

2. *jamb* (jambus): — —, na pr. *a keď až ty*, *i on*; a

3. *spondej* (spondeus), ktorý sa zriedka užívať môže: — —, na pr. ten dom, vidz ty;

b) *trojstabičné*, také sú:

1. *daktíl* (dactylus): — — —, na pr. Zaspieval slávičok v zelenom hájičku; zriedkavejšie sú —

2. *anapest* (anapaestus): — — —, na pr. že i ty, ač i ten; a

3. *amphimaker* či *kretikus*: — — —, na pr. bol že ten, luh i les; —

c) *štvorstabičné* či *složené*, také sú:

1. *choriambus* (spojenie to trocheja s jambom): — — — —, na pr. človek a zver;

2. *antispastus* (spojenie jambu s trochejom): — — — —, na pr. a ja vidím;

3. *ditrochej*: — — — —, n. p. zaspievajú, stála lipka; a

4. *dijamb*: — — — —, na pr. i ty i on. V slovenčine zo všetkých týchto druhov stóp veršových najzdarnejšie užívať sa môžu trocheje — —, jamby — — a daktyly — — —; veľmi veľkej lahody nadobýva verš, keď sa stopy tieto v ňom sriedajú.

Stopy veršové delia sa, jako spomenuto dľa radu zdvihov a klesov ďalej na —

α) *klesajúce* či *zostupujúce* a také sú:

1. *trocheje*: — — —, a

2. *daktyly*: — — — —; atď.

β) *postupujúce*, a také sú:

1. *jamby*: — — —, a

2. *anapesty*: — — — — atď.

(Dokončenie nasleduje.)

Ukážka

slov sanskritských a slovanských, ktoré ten istý koreň a význam majú.

Ra, ram (gaudere), *rata* (gaudens), sr. rád, radosť, radovať sa.

radimj, riadok.

radža, radžan (radiens, splendens, rex), sr. rdiel sa, ruda, rudý, riad, riadiť, radca, rék.

rakha, ruka, rukáv, obrúčka. randž, randžja, radžiani (adhærere, dignari), sr. ráčiť.

raj (regnum), sr. ráj.

rakam, rátať.

ran, riniem, run, rieka, sr. Hron.

rana (pugna), sr. rana, roníť, ránať.

rana, ráno.

ranchas (celeritas), sr. rýchlosť.

rasa (succus, liquidum, aqua), sr. rosa, Rusálky.

ratri (solemnitas), sr. rád, obrad.

rav, rvať, revem.

re, reč.

rihi, ruhám.

riti, riad, poriadok.

ru (sonare), sr. ručať, ryčať, *rava* (sonus), sr. revať.

ruč (luceo), sr. lúč (r=1).

rudira, rúda.

rudž, lit. rauša (brechen), rušíť, ručať, porúčať.

ruš (ira), sr. náruživosť.

ruš (ornare), sr. rucho.

Sabha (lumen, domus), sr. soba, sba, isba (sr. svetlica).

sad, sadnúť, sadiť.

sadnan (domus), sedieť, osada.

sádth (satiare), sýtiť.

sagh, sekaf.

sah (sustinere, perferre), siahať, dosiahnuť, obsah; *višahja*, obsiahly.

sal (ire), sr. sliediť, sledovať, šlapaj, šlak.

sála (stabulum), sál, salaš.

sam, sám, saman, samotník.

samvada (colloquium), sr. svada.

sap (maledicere), sr. osopiť sa.

sarana (refugium), sr. chrana, schrana, ochrana.

si (dormire), sr. spať, sniť.

sič (irrigare), sičať, ssaf.

sidhati, sedieť, sidha, sedlo, sedha, sedím.

sierota, sirota.

sila (natura, virtus), sr. sila, silný.

silá (lapis), skala.

sisu (infans), ssavec.

sita, sýtosť.

sita, sveta (albus, lucidus), sr. sijaf (lucere, splendere), svitať, svet, svetlý.

siv, šiť.

skad (scando, $\sigma\kappa\alpha\delta\omega$) skákať. *skhad*, škodiť.

sloka, sloka, sloha.

smi (ridere), smiať sa.

somme, sen, snívať.

sri (findere), ztade *sara* (sagitta) sr. srp, strela.

sgha, stáť.

stala, stól.

stan ($\sigma\tau\epsilon\nu\omega$), stonať.

stan, stana, stabata, stanem, stojím, stávam.

stan, sthana (locus), stan, stanok.

stapajati, vstupovať.

star, strieť, strojiť.

stavati, nastojiť.

stri, nevesta, ženská, sr. seštra, sry-na.

stru, strieť.

stu (laudare, celebrare), ctíť.

su (generare), ztade *suta*, syn, *snuša, snacha* (nurus), *prasawa* (gens), sr. siať, semenó.

suka, sekavna, suchý, schnúť, sura, surja (sol), slnce (r=1).

sr. žiara, zora.

suš, sušiť, suška, suchý.

sra, svoj; ztade: svajam, sám, svaka (suus, proprius), sr.

svák, svat, svatba. svastri, lebo sratha, sestra; svavasa,

svevola; svaba, svabad (sui

potens), sr. svoboda, svobodný.
svaha, sláva.
svak, svaka sr. svák, svat.

scan (sonare), sr. zvon, zvuk.
svariĭa, nepriateľ, sr. sverepý.
svastĭa, svatý.
šela, škola.

šir, sýr.
šira, črep.
šrut, žertva.
šur, surový.

(Dokončenie nasleduje).

Knihy a spisy redakcii zaslané.

Slovenská národná knižnica. Usporiaduje Ján Francisci, predseda knihtačiarisko-účasť spolku v T. Sv. Martine. Sväzok II. Tomáš Nápravnik. Upomienky pre otcov, matky a priateľov ľudu. Vypracoval A. P. Zátarecký. Turč. Sv. Martin. Tlačou a nákladom knihtl.-úč. spolku. 1873. VIII.; str. 150; cena 40 kr.

Veliký dejepis biblický starého i nového zákona. Pre vyššie triedy národných škôl a pre ľud. Podľa dr. J. Schustera. Vydal spolok Sv. Vojtecha. V Skalici. 1873. Tlačou Fr. X. Škarniela synov. VIII.; str. 268; cena viazaného 74 kr.

Zemepis pre IV. a V. triedu. Spisal Jozef Zelliger, správujúci prof. na král. kat. pracparandii v Trnave. Vlastnosť nakladateľa. V Skalici 1874. Tlačou a nákladom Fr. X. Škarniela synov. VIII.; str. 40; cena 15 kr.

Zrkadlo učenia katolíckeho vo svätých obradoch čili ceremoniach, ktorých užíva svätá cirkev katolícka pri verejných službách Božích. Spisal za Rehorom Ríppel Henrik Himioben. Poslovenčil Fr. Richard Osvald, kňaz arcibiskupstva ostrihomského. Díl I. Obrady výročné, väčšie i menšie slavnosti Pána. Nákladom spolku Sv. Vojtecha. V Pešti, 1873. Tlačou „Minervy.“ VIII.; str. 180; cena viazaného výtisku 60 kr.

Fysika pro občanské školy chlapecké a děvčat, jakož i k užitku národního učitelstva. Spisal Edvard Stoklas. Se 118 vyzobrazeními. Druhé opravené a rozmožnené vydání. Schválilo 25 učitel jednot českomoravských. V Praze. Nakladatel Fr. A. Urbánek, kněhkupec. 1874. VIII.; 198; cena 80 kr.

Laciná knihovna národní. Č. 42, 43, 44: Ctiboj z Dolan. Historické obrazy z doby krále Otakara II., od J. F. Čimovského. Č. 45, 46, 47: Tvrdé palice. Povídka z moravské vesnice od A. H. Sokola. V Praze. Tiskem a nákladem knihtiskárny: J. Otto. 1873. VIII.; cena sešitu (3¹/₂ hárkového) 10 kr.

Obrázky z dějin všeobecných ku potřebě mládeže na občanských, průmyslových, hospodářských a vyšších dívčích školách. Sestavil V. J. Kudrnáč. V Praze. Nakladatel Fr. A. Urbánek, kněhkupec. 1874. VIII.; str. 152; cena 80 kr.

Obrazy života. Obrazkový časopis pro zábavu a poučení. Redaktor Fr. Peřina. Vydavatel a nakladatel F. Bartel. Ročníku IV. č. 1., 2. a 3. podávají: historický román od V. Lipovského; Běla Hora; Názory starých o stvoření světa; Vira, nádej a láska, humoreska od C. Parva; Otcův čin, od Jána Nečasa; Feuilletony, obrazy z viedeňskej výstavy atd. Vychádzajú vždy 10. a 25. každého mesiaca. Predplatná cena je 4 zl.

Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice. Redaktor a vydavatel Václav Viček. Ročník III. — Díl II. 1873. Číslo 10: Prekážky národního zdu na Moravě, úvaha dr. K. V. Jelena; Václav Stach, „starý veršovec,“ z vlastních listův a spisův vyličen od V. Zeleného; Přechody, román od Sofie Podlipské; Čechové a Poláci v XV. a XVI. století, píše prof. J. Pervolf; Světová výstava ve Vídni, píše Karel Adámek; Z literatury francouzské, podává Louis Leger. Č. 11: Státní rozpočet a berniční zřízení v Rusku, sestavil A. F. Balan; Čechové a Poláci v XV. a XVI. století; Ze Šumavy, od Elišky Krásmohorské; Přechody; Václav Stach, „starý veršovec; Vincenc Furch, od Fr. Zákrejse; Svetová výstava ve Vídni.

Paleček. Humoristický list. Ročník II. Sešit 1. Redaktor August Něvšimal. Nakladatel a vydavatel J. Otto v Praze (Václavské náměstí č. 24.). Vychází každé 3 neděle. Cena sešitu 30 kr.

Českoruský slabikář. K novému (čtvrtému) vydání znova spracoval Frant. Vymazal. V Praze. Nakladatel Fr. A. Urbánek, kněhkupec. 1874. Malá VIII.; str. 48; cena 30 kr. Obsah: Jak se píše čeština ruským písmem; Zákonny ruské výslovnosti a ruského pravopisu; Čítanka. Pripojená je i tabulka písma ruského.